

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Duray Miklós:

Ismerik-e egymást a szétszakított magyar nemzetrészek?
Ismerjük-e önmagunkat, mi magyarok?

Ulrich Thielemann:

Der Wettbewerb und die „Effizienz“
Vom ethischen Scheitern des Neoliberalismus

Joób Márk:

Hogyan hatástalanítható a globális pénzrendszer időzített bombája?

Varga Norbert:

Civil és vallási identitás kapcsolata

Juhász Zita:

A nonprofit szektor humán- és pénzügyi
erőforrásokkal való ellátottságának jellemzői

2011/1

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

– Megjelenik évente négy alkalommal –
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Andrassy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc

Szerkesztőségi munkatárs / Assistant: Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown, PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza!

A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk / *Send manuscripts and letters by e-mail only to: kulcsar.laszlo@bpk.nyme.hu*

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli.
Articles are refereed by anonym reviewers before publication.

Ismertetésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / *Send books for review to:*

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár
Nyugat Magyarországi Egyetem
Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft/év; Egyéni előfizetés: 1700 Ft/év
Példányonkénti ár: 700 Ft

Nyomdai munkálatok / Printing: Scarbantia Nyomda - Palatia Kft.
H-9400 Sopron, Bem u. 3. | Tel.: 99/323-780 | E-mail: nyomda@scarbantia.hu

ISSN 0865 7823

Copyright © 2011 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

3.ÉVFOLYAM

2011. MÁRCIUS

1. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 172

TANULMÁNYOK

- Ismerik-e egymást a szétszakított magyar nemzetrészek?
Ismerjük-e önmagunkat, mi magyarok?**
Duray Miklós 3
- Der Wettbewerb und die „Effizienz“ Vom ethischen Scheitern des Neoliberalismus**
Ulrich Thielemann 26
- Hogyan hatástalanítható a globális pénzrendszer időzített bombája?**
Joób Márk 59
- Civil és vallási identitás kapcsolata**
Varga Norbert 74
- Magyar tudományosság és közírás az albánokról a 20. század elején**
Márfai Molnár László 97
- Tudásmenedzsment és a felsőoktatási intézmény, mint vállalat**
Balogh Anikó 113
- A jóléti állam modelljének változása**
Zagyi Orsolya 128
- A nonprofit szektor humán- és pénzügyi erőforrásokkal való ellátottságának jellemzői**
Juhász Zita 147

KÖNYVISMERTETÉS

- Helyünk a világban: Állandóan változik vagy változatlanul állandó?**
[Csaba László, Jeszenszky Géza, Martonyi János: Helyünk a világban. A magyar külpolitika útja a 21. században, Éghajlat könyvkiadó 2009, 217o. ISBN 978 963 9862 15 9]
Varga Norbert 164
- Informális gazdaság – informális piac**
[Czakó Ágnes, Giczi Johanna, Sík Endre (szerk.): Piachely – KGST piac – Emberpiac. ELTE TáTK Budapest 2010. ISBN 978 963 284 139 7]
Kulcsár László 169

- Table Of Contents/Abstracts 172

Civil és vallási identitás kapcsolata

Varga Norbert

Nyugat - magyarországi Egyetem Sopron

Benedek Elek Pedagógiai Kar

ABSZTRAKT A volt kelet-európai szocialista blokk államaiban az egyházak társadalmi szerepvállalása, a vallásos emberek közösségi cselekvési mintái még a 21. század elején sem örvidenek közmegegyezésnek. Vannak, akik félelmetes képet vizionálnak és a középkor világát látják inkarnálódni az egyházak civil cselekedeteiben. Mások a vallásos emberek túlzott társadalmi passzivitásába és az egyházak kontrakciójába feledkeznek bele. Tanulmányomban a Biblia és a katolikus társadalmi tanítás kontextuális elemzésével próbálok az előbb említett diskurzushoz hozzájárulni. A téma felvetése és megközelítése nem teológiai aspektusból történik részemről, hanem társadalomtudományi érdeklődésből.

KULCSSZAVAK: nonprofit, civil, állam, egyház, vallás

Bevezetés

A nonprofit szervezeteknek három kritériumát szokták megnevezni, amelyek alapján elkülöníthetjük őket más szférák intézményeitől: a profit szétosztásának tilalma, szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól, önálló jogi személyiség megléte (Kuti 1998 13.o.). Vannak a nonprofit szektornak vitatottabb elemei is, amelyeket sokan kizáró okként jelenítenek meg, ilyen például többek között az egyházi szervezetekben zajló hitéleti tevékenység, ezért csak azokat sorolják a nonprofit szektorhoz, amelyek nem tartoznak az egyházi hierarchiába, és tevékenységük nem korlátozódik a hitélet szervezésére. Mások mellett érvelnek, hogy az informális civil szerveződések is a szektor részének kellene tekinteni.

Tanulmányom folyamán Schanda Balázs gondolatát fogom követni, mely szerint az egyházak a civil szféra részének tekinthetők, sőt a Római Katolikus Egyház (továbbiakban: Egyház) Magyarország legnagyobb szervezetének minősíthető (Lukács 1997 168.o.). Egyesületi formában számos hitéleti tevékenységre szerveződött közösség van a világon,¹⁵² az egyesületi jog pedig a hívők valódi és saját joga, amely a keresztségéből fakad.

J. Ratzinger azt ajánlja, hogy véglegesen el kell búcsúzni a „népegyház” eszméjétől (Tomka 1999), mert a „népegyház” (Volkskirche) azt a történelmi korszakot jelöli, amikor a társadalom, a nép élete egybe esett a vallás, az Egyház életével. Az Egyház irányítása érvényesült az élet legtöbb területén: a tudomány,

152 Magyarországon többek között: KÉSZ, Magzatvédő Társaság, Hit és Fény.

kultúra, művészet, politika terén. A szekularizáció következtében a 19. század során azonban megtörtént az állam és az Egyház szétválásztása.

Jeleznem kell, hogy dolgozatomban több szempontból is egy dimenziósnak tekinthető. Kiinduló pontom a vallási identitás mibenléte, amelynél azt feltételezem, hogy a hívő ember civil identitása is megjelenik. Ezt a komplementer jelleget az írott forrásokra támaszkodva kívánom igazolni, ennek köszönhetően megközelítem kontextuális jellegű lesz. Az írott források orientálják és motiválják a hívő embert a társadalmi cselekvésre. A vallási identitás nemcsak intézményhez kötöttséget jelent, hanem az élő hit meglétét feltételezi. A civil identitás meglétén pedig a nonprofit szektor, vagy más néven a civil szféra felé való elkötelezettséget értem. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a kettő komplementer jellege nem feltételezi azt, hogy a civil identitás nem létezhetne önmagában, vallási elkötelezettség nélkül.

Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a kiinduló pontokat keresztény-zsidó gyökerű kultúránkból kifolyólag a Bibliában találjuk meg. Az első két fejezetben azért foglalkozom a Biblia társadalomképének leírásával, mert maguknál a bibliai szerzőknél vetődik fel a kérdés, mely az ember lényével, életútjával, társadalmi együttélési formáival, politikai struktúráival, és általánosan véve környezetével való kapcsolatára vonatkozik.

Tanulmányom elkészítéséhez alapelvnek tekintem, amit már Wolfgang Ockerfels is megfogalmazott, vagyis azt, hogy az ember értékei, célkitűzései, erkölce, vallása befolyásolja cselekvését és magánéletét éppúgy, mint társadalmi magatartását (Ockerfels 1992).

Az Ószövetség vallási identitása a keleti kultúrkörben

A Biblia emberképének ismerete nélkül nem adhatunk választ arra a kérdésre, hogy milyen a helyes közösségi magatartás. Ebben a témában fundamentumnak számít, hogy az ember Isten képmása, és egyben a világ kormányzója (Gen 1, 26; Zsolt 8, 6). A teremtmény, mint uralkodó felel meg Isten képének, de felelősségtudó ügyvivőként kell ezt a szerepkörét betöltenie (Wolff 2001). Uralkodói joga és kötelessége nem autonóm, hanem illusztráló jellegű. Ezen kitételek nem egy személyre érvényesek, hanem kollektíven értendőek (Gen 1), amely magába foglalja mindkét nem tagjait. Ennek az uralomnak az előfeltétele a demitizált világ, amelyben minden Isten teremtménye, ezért nem létezik az ember számára alapvetően hozzáférhetetlen terület.

Az igazság/osság elsősorban az ember Istenhez fűződő viszonyának, másodsorban az emberek egymás közötti és a természeti környezettel fennálló kapcsolatának mércéje. A legfőbb életérték az ember helyes magatartása egy abszolút erkölcsi normával szemben, egy olyan törvénynek megfelelő állapot, amelyet az igazságosság abszolút eszméje szabályoz (Rad 2000). Az igazságosság

szociális szerepe az, hogy minden részrehajlástól mentesen őrködjék ezen igények felett, és gondoskodják, hogy mindenki azt kapja, ami megilleti őt (iustitia distributiva). Az ősi Izrael azonban egy magatartásformát nem egy eszmei norma alapján ítelt meg, hanem a személy ama közösséghez fűződő viszonya alapján, amely közösség elvárásainak éppen meg kellett felelnie. Az Ószövetség igazság fogalma mégsem tekinthető bírósági vonatkozásúnak, mivel átfogja az izraeliták egészének életét, a közösséghez hű magatartás pedig több a pusztá korrektségnél és a törvénynek való megfelelésnél.

JHWH parancsolatai nem jelentettek abszolút törvényt, hanem üdvösségre vezető rendet adományoztak. Izrael JHWH-nak a Sínai hegyen tett kijelentését üdvösséggként értelmezte és a parancsolatokat a szövetséggel szoros értelemben szemlélte, de a dekalógust nem tekintették abszolút morális, erkölcsi törvénynek, mert nélkülözi a pozitív töltést. A dekalógus (Dt 5. f.) lemond arról, hogy bensőleg rendezze az életet, és megelégszik azzal, hogy egy tág életkör határaitra olyan jelzéseket állítson fel, amelyeket figyelembe kell vennie annak, aki JHWH-hoz akar tartozni.¹⁵³ A titokban elkövetett bűnök ellen fordul az úgynevezett „sikemi dódekalógus” (Dt 27, 15-26), amely átokgyűjtemény, és azokra sújt le, akik kivonják magukat a közösség ellenőrzése alól. Izrael tudta, hogy társadalmi életét egy folytonosan megnyilvánuló igazságosság élteti. Az Ószövetségben minden igazságosság foglalatja a törvény megtartása. Ezek a „törvények” azért fontosak, mert az ember embersége felett őrködnek. Isten törvényéhez - amely minden ember szabadságát védi, és minden szolgaságból ki akar vezetni - mindig lojálisnak kell lenni, mert aki megfosztja a szabadságtól embertársát, saját magát taszítja el a jövőtől és a tisztességtől (Wolff 2001). Isten törvényét nem csak megtartani kell, hanem foganatosítani is szükséges (Zsolt 122, 5).

Magas elvárásként jelenik meg az igazságosság követelménye (Zsolt 72), amely az alapján ítéli meg a társadalmat, hogy azoknak nyújt-e segítséget, akik a leginkább rászorulanak. A Biblia a pozitív diszkrimináció kívánalmát hirdeti meg. Erre emlékeztet Ámosz, akinek kulcsszava az igazságosság, és aki felszólalt korának igazságtalan társadalmi felépítése ellen (Jagersma 1991). Jeremiás ezért engedi át a pusztulásnak az igazságtalan és ezzel jogosulatlanná vált királyi házat (22, 6).

A jog és az igazságosság képzi a társadalom alapját (Iz 9, 6; Péld 20, 6). Az egész nép jogrendjéből kell minden egyes jogát levezetni, és ezzel elhárul a veszély, hogy a hatalom gyakorlója egy szegmentum szempontjából ítélje meg az egész társadalmat. A jogegyenlőség elvárását tovább affirmálta, hogy az Ószövetség szerint a politikai vezető uralmát nem a hatalmasok és a gazdagok biztosítják, hanem a segítségére szoruló szegények, mégpedig akkor, ha a király az ő érdekükben lép fel (Péld 29, 14).

153 Két kivételt leszámítva: a szülőkre és a szombatra vonatkozó parancsolatot.

A politikai vezető nem élhet vissza hatalmával, mert ez elnyomáshoz vezet. Az Izajás prófétánál megjelenő „sanyargató botja” (9, 3) kifejezés a kegyetlen uralmat és kormányzást szimbolizálja. Ez a politika, a szabadság, a függetlenség hiányát és a gazdasági kizsákmányolást jelenti (Rózsa 2001). Az ember, mint Isten képmása kizárja azt a lehetőséget, hogy az egyik ember a másik felett zsarnoki uralmat gyakoroljon. A fennálló uralkodói viszonyok keltette nyugtalanságról tanúskodnak a Deutero-Izajásnál található Ebed-JHWH (az Úr szolgája) énekek (Wolff 2001 242.o.), amelyek radikálisan újszerűen rajzolják meg az igazi uralkodó jellemvonásait, aki a hátát az őt bántalmazók felé fordítja, arcát pedig odanyújtja a verekedőknek (Iz 50, 6; 53, 3). Magával hordozza a többiek fájalmát (Iz 53, 4), szerepet cserél az elnyomottakkal, és a büntetéseiket magán viselve szabadokká teszi őket. Az emberi együttélést az Ószövetség a közösséghez való hűség szempontjából ítéli meg, amikor Saul azt mondja, hogy Dávid igazabb nála. Ekkor a király arra utal, hogy Dávid nagyobb figyelmet szentelt kettőjük közösségi kapcsolatának és komolyabban vette azt, mint amit Saul elmondhatott magáról (1 Sám 24, 18). A kíméletlen gazdasági rendszer ellen, amely a társadalmi egyenlőséget megingatja, a szegényt kiszolgáltatja és rabszolgasorsra juttatja (2 Kir 4, 1), harcolni kell. Az embernek nem szabad oly módon gyarapítania vagyonát, amely a szociális terhek emelkedéséhez vezetne, és egyetlen célja saját egzisztenciájának növelése lenne. Helyette a gazdaságnak segítenie kell az elnyomottakat és a nincsteleneket szabadságuk elnyerésében, ezen a területen is pozitív diszkriminációt kell alkalmaznia. A béreket öncélú nyereségvágyból és önző élvezethajhászásból az ember sohasem tarthatja alacsony szinten. Erre hívta fel Jojakim király figyelmét Jeremiás próféta és egyben figyelmeztette, hogy aki ilyet tesz, az nem tudja, hogy milyen a JHWH színe előtti egyedül legitim királyi hivatal Izraelben (Jer 22, 13-19).

A teremtményt figyelmezteti, hogy az igazán nagy horderejű reform, amely minden kielégítetlen szükségletet, minden erőszakos megosztottságot és minden elnyomó jogtalanságot megszüntet, soha nem történhet meg JHWH tevékenysége nélkül. A Bibliából levonható az a következtetés, hogy aki a reménység Istenét (Deus spei) - mint az Izrael történetében a pátriárkák, a próféták, a nagy királyok reménységének megalapozóját - elhagyja, és a reménység bálványának (Deus spes) a humánnummal, mint önálló tartalommal hódol, az vagy embertelen módon lehetetlent követel az embertől, vagy szánalmasan viszonylagossá teszi az új világ eljövételének várását (Wolff 2001). A Biblia reménysége olyan új teremtést ígér, amely az ember lehetőségeit radikálisan meghaladja, ugyanakkor bátorítja is, hogy megtegye az e cél felé vezető azon lépéseket, amelyeket módjában áll megtenni. A reménység Istenének ígérete kettős csalódással szembeni harcerő. Vannak, akik a túlvilággal vigasztalódnak és csalódást okoznak azáltal, hogy a reményt megváltoztathatatlanak tartják, míg mások azt állítják, hogy az üdvösség egész mennyországát saját erejükből létre tudják hozni, és csalódást okoznak azáltal,

hogy a jelent reménytelenül tönkreteszik. A lényében a jövő felé orientált ember ezzel szemben az ígélet szavában bízva radikálisan reménykedő tud maradni az apró lépések viszonylagosságai között.

A bölcsesség az egész életvitelt magába foglalja és azt az értelmi képességet jelenti, amelynek segítségével az ember felismeri a világban uralkodó rendet és így a valóságos helyzetnek megfelelően tud dönteni (Rózsa 2001). A bölcsesség és az életút (derek) elválaszthatatlanul összetartoznak. A bölcsesség birtoklása azonban nem jelenti a társadalmi hierarchiában elfoglalt státusnak való automatikus megfelelést (mint Egyiptomban). A bölcsek és az ostobák a társadalom minden rétegén belül megtalálhatóak. Azt, hogy számunkra miért érdekes mégis a bölcsesség kérdése az indokolja, hogy a bölcsességnek közéleti jelentősége van. Ez a valódi tartalom egy társadalmi struktúrában, amely erősebb a politikainál és a gazdaságinál (Péld 24, 1-6). Amennyiben az ember Isten képmásaként a teremtés és a történelem megfelelő felügyelője szeretne lenni, el kell fordulnia az esztelenségből fakadó gonosz tettektől, és szüksége van a bölcsesség minden döntést átható megvilágítására. Ez érvényes a közéleti döntéshozatalra is, ugyanis a tudás minden tárgya Isten teremtése. Ebben a teremtésben azonban bizonyos törvények uralkodnak, amelyek a vizsgálódó ember előtt megnyílnak (Zsolt 104, 24). A látszólag képtelen történések vagy tények mögött megpróbálja feltárni a rejtett törvényszerűségeket, és az ember ilyenkor útját állja a káosznak (Rad 2000).

A Tóra tanulmányozása azért ajánlott, mert ez alapján méretetik meg mindenki, akik közül az lesz a tökéletes, aki teljes szívéből megtartja az összes parancsot. Vigyáznia kell, mert a teremtés lehetőségei feletti uralom helyett a lehetőségek zsarnokoskodnak az ember felett. Az ember megismerhette a szőlészet tudásának birtokában a bor megrészegítő hatalmát (Gen 9, 21). Az építész az embert az öndicsőítés kábulatába ragadta (Gen 11, 4). Ezek a példák is bizonyítják, ha az egyént uralmuk alá hajtják azok az instrumentumok, amelyek felett neki kellene uralkodni, akkor megszületik az embertelen ember. A teremtmény végső rendeltetése Isten dicsőítése, e cél nélkül a társadalmi aktor önmaga bálványaként zsarnokká válik, és az ember elveszíti szabadságát.

Az Ószövetség írói felismerték a történelem értelmének egyetemes vonatkozásait is. Izrael saját történelmét mindig más népekével összefüggésben szemlélte. Ennek oka nemcsak az volt, hogy Izrael sorsa összefonódott az ókori Kelet népeinek történetével, hanem hitéből következett egyetemes látásmódja: JHWH, Izrael Istene a népek egyetlen Ura, mellette nincs más kezdeményező a történelemben. A népek is JHWH alkotásai ezért hoznak létre egyetlen nagy közösséget, amelyről a népek táblája tanúskodik a bibliai őstörténetben (Gen 10. f.). Így jelenik meg az egyetemes történelmi látásmód, és vele az emberi nem egységének eszméje. Izrael tudatában volt annak, hogy különleges helyzetét csak Isten kiválasztásának köszönheti, és hirdette, hogy a történelem végén a népek is eljutnak JHWH elismerésére (Iz 45, 14; Ez 36, 23).

Az ország idegen törzsekből származó lakóit (gér) nem lehetett elnyomni, mert Izraelnek emlékeznie kellett, hogy idegenként élt Egyiptomban (Buber 1998). A fáraók uralkodása alatt érezhették, hogy mit jelent jogfosztottnak lenni (Ex 23, 9). Izrael nagyjai az emancipáció hívének mutatkoztak házasságpolitikájukban is. Mózes, Izrael vallásának nagy alapítója idegen nőt vett el feleségül és apósának, Jetrónak, aki pap volt, azt is megengedte, hogy részt vegyen az áldozati lakomán (Ex 18, 10-12). Az eszményi király - Dávid, aki vegyes házasságból született (Rut 4, 18-22) - feleségül vette Gesúr arám király leányát, és ezt a birodalmi logikát követte fia, Salamon is, akinek háremébe sok fejedelmi származású nő került.

A felebaráti szeretet a nem izraelita embertársakra is vonatkozott, amelynek kizárólagos oka JHWH volt (Lev 19, 34). Sőt már az Ószövetségben is megjelent az ellenség szeretetének a képe, ugyanis világosan rajzolja meg az emberek között tátongó szakadékot, és tisztán látja azt is, hogy az ember saját magát veszíti és pusztítja el, amennyiben nem lép rá a gyűlölet leküzdéséhez vezető útra. Az ősi Szövetség könyve úgy rendelkezett, hogy a bajba jutott állat megmentése fontosabb legyen minden izraelita számára, mint az állat gazdájának ellenséges viselkedése (Ex 23, 4). Az állatot fenyegető veszély elhárításának érdekében az ellenségeknek ki kellett békülniük. Még egy lépéssel továbbmegy a Példabeszédek könyve (25, 21), ahol magán az ellenségen is segíteni kell, ha az szorult helyzetbe került. A Deuteronomium tanítása hangsúlyozza, hogy egy izraelitának hogyan kell testvérként viselkednie. A „törvény” segítségével az izraelita társadalom legtávolabbi peremén élő személyeket is bevonták a testvériség kötelékébe (Wolff 2001). Ezért kell a testvér-rabszolgával jól bánni, és a testvér-király ezért nem lehet gőgös, mert mindenki testvére a másoknak.

Izrael saját történelmének kezdetét és folytatását lényegében JHWH ígéreteinek megvalósulásaként értelmezte, így összefonódtak bizonyos, a jövőre vonatkozó várakozások, amelyek közül egyesek túlléptek Izrael saját tapasztalatainak körén az egyetemes felé, és ezáltal különböző népekhez tartozó embereket foglaltak magukba (Wolff 2001). Mindenekelőtt az ígért beteljesülését jelentő új szövetség Izraellel, ami a népek közösségének bevonásával és a világ teljes megújításával együtt valósul meg. Az Ábrahám személyéhez kapcsolódó bibliai történetek ezt tükrözik: „Általad nyer áldást a föld minden nemzetsége” (Gen 12, 3). Az ilyen típusú áldás Izrael ősatyáinak idegenekhez fűződő kapcsolatát használja modellként, mint a pusztulásra megérették érdekében való közbenjárás (Gen 18, 17), az ősi ellenséggel történő megegyezésre való készség (Gen 26, 28), vagy a gazdasági segítségnyújtás (Gen 39, 5; 41, 49, 57). Izrael elhívása a világ népeit is érintette, ugyanis JHWH más népek sorsát is kezében tartotta (Ám 9, 7), és az idegen népek megtérésének lehetőségét is kifejezte (1 Kir 8, 41-43).

Illés protest-akcióiból - az idegen királynő ellen - levonhatnánk azt a következtetést, hogy fajgyűlölő volt, azonban emberszámba vette a careptai (főniciai) özvegyasszonyt. Ezt az önellentmondásos viselkedést Jeremiás példáján

keresztül érthetjük meg. Jeremiást az Isten az emberiség fölé rendeli prófétának (Jer 1, 6), és ezért beszél az idegen nemzetek és saját népe ellen (Jer 46-51. f.), ugyanis Isten munkáját Izraelre vonatkozóan ebben az órában csak a rombolás jellemzi, ahogyan egyelőre az összes többi néppel is tesz, mert Babilon mindenkit legyőz.

Deutero-Izajás felhívta a népeket, hogy fogadják el Istent, mert közeleg a világaluralma, és a pogányoknak is van helye JHWH népei között. Az új békevilágbirodalomhoz az igazságosság és minden elnyomott megsegítése is hozzátartozik, ahogyan ezt a messiási uralkodótól várják. (Zsolt 72; Iz 11, 2) Izrael a történelemben nem tétlen szerepre, hanem roppant felelőségre van elhívva (Iz 43, 8-13), mert az isteni üdvterv választott eszköze, JHWH szolgálja, aki által az Úr véghezviszi az egész világot megváltó munkáját. A Deutero-Izajás próféciája távol állt a hit szűk nacionalista értelmezésétől (Bright 1993). Természetes hajlandóság vezeti az embert az összefogásra és társulások létrehozására, mert önmaga lehetősége elégtelen és egyesülnie kell mások erejével (Préd 4, 9-10; Péld 18, 19).

Az univerzális látásmódhoz nagymértékben hozzájárult, hogy az Ószövetségen belül az egyén felszabadult a közösség, a gén befolyása alól azáltal, hogy találkozott Isten akaratával a feléje forduló isteni szeretetben. Az ember önmagát csak akkor érti meg, ha egyénné válik és a veleszületett kötelekekből kilépve egy új szövetségre lesz elhívatva (Wolff 2001). Az emberiség végső célja már az Ószövetségben magába foglalta a világ összes népének közösségét, amely nem más, mint a szeretet (Iz 9, 21).

Az Újszövetség hatása - „Tudok tetteidről, szeretetedről, hitedről, szolgálataidról és állhatatosságodról”

Az Újszövetség arról tanúskodik, hogy Krisztus az Isten megváltó hatalmának várt és döntő belépése az emberi történelemben, amely az idők teljessége. Jézus az Újszövetség tanítása szerint Istennek a végleges történeti és eszkatológikus kinyilatkoztatása a világban. Ezért Isten országának várt eljövetele Jézus életében és munkájában valósult meg.

Isten népének kiválasztása most a keresztény gyülekezetben realizálódik, akikkel megkötötte Isten az új szövetséget. Tanúskodik róla, hogy az emberi történelem nem tiszta természet, nem profán folyamat, hanem az Istennel fennálló kapcsolatnak és az örök cél felé való menetelésnek a kifejeződése (Jn 16, 5-15). A Fiú emberi alakja szerint visszatért az Atyához, de az emberi történelem telítettsége nem szűnik meg, mert a Szentlélek a történelem végéig itt marad a világban (Gál 1987). A történeti Izrael üdvösségtörténeti szerepének lezárását jelenti Jeruzsálem pusztulása (Mt 23, 37-39), de egyben meghirdetésre kerül Jézus abszolút hatalommal való második eljövetele is (Mt 24, 30), amely által lezárul

az emberiség földi története. Ezzel keretbe foglalja minden ember hátralevő időszakát. Az ítélet és az üdv eszkatológikus folyamatok, azaz olyan történések, amelyekkel megszűnik a világ addigi folyása, véget ér a történelem addigi menete (Bultmann 1998). Ezért Jézus isten- és emberképe egyrészt ahistorikus, mert Isten és a teremtmény viszonya nem kötődik a világhoz, másrészt Jézus istenképe radikálisan történetivé is vált, ugyanis a történetietlenítés dialektikusan értendő: a világtörténelmen túli Isten találkozik az emberrel az ő mindenkori saját történetében.

Jézus a hegyi beszédben hirdette ki társadalmi rendjét (Mt 5, 1-7; Lk 6, 20-49), amelynek lényeges komponensei az erőszakról való lemondás és minden politikai viszony elutasítása önmagától. Zebedeus fiainak kérésére (Mk 10, 35-45) kifejtette, hogy nem földi teokráciát akar, hanem „Isten Népet”, amely kiválasztottsága és elhivatottsága révén a világ erőszak- és uralomvágó társadalmaival éles ellentétben áll (Bock 2002).

A birodalomnak való adófizetés témájában egy provokatív kérdésre tett feleletében (Mt 22, 15-22; Mk 12, 13-17; Lk 20, 20-26) nyilatkozott meg Jézus, amellyel tisztázza az ember társadalmi beágyazottságát. Az adófizetés ténye azt jelentette, hogy elismerik az idegen, pogány uralmat Izrael felett, amely a dénáron szereplő feliratról is következett: „Tiberius caesar divi Augusti filius Augustus” (Jagersma 1991 83.o.). Jézus válaszával - „Adjátok meg a császárnak, ami a császáré, és az Istennek, ami az Istené!” (Mt 22, 21) - elfogadta az államot, ahogy van, mint két rossz közül a kisebbet. A nagyobb rossz ugyanis az anarchia lenne. Nem akceptálta viszont az állam igényét arra, hogy isteni eredetűnek tartsák. Ha Jézus negatív módon reagál, akkor forradalmárnak látszott volna, olyan valakinek, aki veszélyt jelenthet a Római Birodalom számára. Amennyiben Jézus pozitív választ ad, akkor a Rómával való együttműködés miatt hitelét veszítette volna a zsidók szemében. Jézus reagálása mégis pozitívnak tekinthető, de hitelvesztés nélkül: rendezni kell a kormánnyal szembeni anyagi kötelezettségeket, mert az érmék, amelyekkel az adó fizetendő, a császár tulajdonába tartoztak. Jézus erőszakmentes társadalmi változást várt, és a hamarosan elérkező Isten országát. Életével azonban azt is kifejezte, hogy amit Isten kért, az prioritást élvez az állam igényével szemben. Amennyiben az evangélium kontextusába helyezve vizsgáljuk meg az adófizetésről szóló tanítást, akkor kitűnik, hogy a császár csak olyan területeken számíthatott lojalításra, ahol működése megfelelt annak, amit Isten kívánt (Karris 2003).

Az Újszövetség a polgári hatóságok iránti kötelezettségre hívja fel a figyelmet, és azok teljesítésére szólítja fel az embereket.¹⁵⁴ Ezek a rendelkezések nem korlátozódtak a keresztényekre, ugyanis még Róma birodalmi uralma is Istentől származott. Pál az Atyát jelölte meg - mint annak a jólétnek és békének a forrását

154 Rómaiakhoz írt levél (13, 1-7), Filippieknek írt levél (1, 27), Péter apostol első és második levele (1 Pét 2, 13-17; 2 Pét 2, 19), lelkipásztori levelek (Tit 3, 1-8; 1 Tim 2, 1-4).

-, amit a római császári hatalom hozott. Ezt a tételt hangsúlyozza Péter apostol első levele (2, 13-17) azáltal, hogy minden emberi intézményt Istentől származtat. A lojalitásukat hangsúlyozták az uralkodó egészségéért és az állami intézményekért folytatott imával a keresztények (Tim 2, 2-4), és azt a reményt fejezték ki, hogy ezek a hatóságok is eljuthatnak az „igazság” ismeretére. A szabadság ürügyén folytatott társadalomellenes magatartás ezért eltéveldésnek számít (Dalton 2003). Az Újszövetség szabadságfogalma ugyanis az Isten akarata iránti készséget jelenti. Ezért ítéli el azokat, akik hamis szabadságot hirdetnek (2 Pét 2, 19) - azzal a programmal, amely az állam és a tekintély ellen irányul - és rámutat, hogy ezek az ígéretek egyedül pusztulást hozhatnak. A Rom 13, 1-7. verseken végighúzódo feltételezés az, hogy az állam korrekt módon viseli magát, és a közösség érdekében tevékenykedik (Fitzmyer 2003 435.o.). Sem egy diktatórikus kormányzás lehetősége nem merül fel, sem egy olyané, amely nem képes megbirkózni azokkal a helyzetekkel, amelyben egyének vagy a közösségek jogos érdekeit elhanyagolják vagy megsértik. Pál a kérdésnek csupán egy vonzatát emelte ki, az alattvalók és az általuk létrehozott kezdeményezések kötelességét a legitim hatalommal szemben. Nem beszél a világi hatóság kötelezettségeiről, a „javadra” kifejezés azonban az állami instancia tevékenységének rendeltetését mutatja meg.

Pál apostolkodása mutat rá, hogy az evangélium hirdetése semmiképpen sem ássa alá a római államhatalmat. Személy szerint is igénybe veszi az államhatalom kínálta segítséget, amikor hivatkozik a „Lex Porcióra”, amely súlyos büntetés terhe alatt megtiltja egy civis Romanus megkorbácsolását (ApCsel 16, 37-39). Gallió ítéletét is (ApCsel 18, 12-17) példaszerűnek tartotta, aki politikusként a zsidók és a keresztények közötti viszályba keveredett bele. Az ő gondjuk ugyanis nem a vallási törvény, hanem az államhatalommal szembeni vétség, s ebben a keresztény igehirdetőt nem lehetett elmarasztalni (Dillon 2003). Erre mutat rá a római parancsnok levele is (ApCsel 23, 12-35), amely az állam szemszögéből értékeli a fogoly Pál helyzetét és kimondja, hogy büntetőjogi szempontból nem bűnös.

A politikai, gazdasági és jogi állapot jelentéktelenségét tükrözi, hogy Isten hívása minden helyzetben az egyénhez szól (1 Kor 7, 14-24) és a társadalmi állapot megváltoztatása nem javítja Isten értékelését. Sőt, a keresztényeket alacsonyabb rendű, a polgárok jogaival nem rendelkező társadalmi osztálynak mondja (1 Pét 1, 1; 2, 11-12). Az Újszövetség azonban elmélyíti az igazságosság és az irgalmasság fogalmát: az üldözötteket és szenvedőket Krisztussal azonosítja (Mt 25, 31-46; Kol 1, 24). A Filemonhoz írt levél arra utal, hogy a Krisztus kegyelme által biztosított új szabadságnak társadalmi téren is meg kell nyilvánulnia. Jézus komolyan vette az ember jogait, ezért nem kezelte másod- és harmadrendű személyként a nőket, más vallásúakat, tanulatlanokat, betegeket, prostituáltakat, mint a nép vallási vezetői (Haag 2006). A keresztény rabszolgákat Pál „Krisztus szabadosának” (1 Kor 7, 22) nevezte. A hitnek a világi rendtől való függetlensége, és a vele szembeni fölénye abban mutatkozik meg, hogy a gyülekezeten belül nem volt érvényes az

úr és a rabszolga közötti különbség, mivel keresztényként testvérei egymásnak. A társadalmi státusból származó kötelezettségek azonban nem elhanyagolhatóak, mind az urak, mind a szolgák felelősek azért, hogy helyzetük szerint a jót tegyék és a rosszat kerüljék (Kol 3, 18-25).

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az Újszövetségen belül a szövegek komplementer jellegűek, és csak a kánon egésze tekinthető az apostoli örökség részének. Az őskeresztényeket, amíg abban a várandóságban éltek, hogy közel van e világ vége, nem érdekelte az élet profán rendjének szabályozása, és azokat az államra bízta. De minél inkább sor került - az idő múlásával - keresztény életszabályok kialakítására, annál inkább ki kellett bővülnie a szent jog területének (Bultmann 1998). Ezért sejlik fel az államhatalommal való szembeszállás lehetősége a Filemonnak írt levélben (3, 20). A keresztények, mint egy másik világ polgárai esetleg hajlanak arra, hogy megkérdőjelezzék a világi hatósággal fenntartott kapcsolatot, különösen, ha az pogány (Fitzmyer 2003). Egyes őskeresztények szociális forradalom programjának lehetőségeként értelmezték Pál azon tanítását, hogy a másodlagos különbségek eltűnnek azáltal, hogy a keresztények az „egy Lélek” által elsődlegesen beletestesülnek Krisztusba (Gal 3, 28). A Rómaiaknak írt levél optimizmusát a világi hatalomról a Tesszalonikaiakhoz írt levél korrigálja, mert az állam a gonoszság eszközeként nyilvánította ki magát (Farkasfalvy 1994). Az államhatalommal szembeni pesszimista és csalódott hangulatot tükrözi az első keresztényüldözések után íródott apokaliptikus mű, a Jelenések könyve. A Róma elleni gyűlölet azonban nem az államrend elvi elutasításán alapult, hanem a császárkultusz követelménye miatti felháborodáson (Bultmann 1998).

A törésvonal nemcsak a vallás és az állam között húzódott, a kereszténység az államigazgatási jogosítványokkal rendelkező religioval is ütközött. Jézus szombati gyógyításával szemben (Jn 9, 13-14) nem az állam, hanem a farizeusok és a Szanhedrin emelték fel a hangjukat, mert ez a szombat törvényének megszegése volt. Jézus igehirdetésében tiltakozott a zsidó törvényfelfogás ellen, mert nem volt benne elválasztva az etika a jog előírásaitól, amelynek következtében elveszett az erkölcsi indíték. Az Istenhez fűződő relációt nem lehet pusztán jogviszonyként értelmezni. Az establishment tagjai felléptek a tanítványok ellen, és Jézus követése aposynagogost¹⁵⁵ vont maga után, a keresztény missziókat pedig makacsul elutasították és akadályozták (ApCsel 14, 19). A misszionáriusok újra és újra összeesküvések áldozatai lettek, de ártatlannak vallották magukat ennek szándékában és a lázadás vádját visszautasították (ApCsel 24, 1-23).

Jézus királysága nem volt politikai hatalom (Lk 23, 1-25), és azt az evangélium ironikusan emeli ki, hogy maguk a zsidók azok, akik nemcsak helyeslik a felkelést, hanem még zavargásokat is keltenek (Lk 23, 18-19, 25). Igaz, hogy a Jeruzsálembé való bevonuláskor Jézust királyként üdvözölték (Lk 19, 28-40), de

155 A zsinagógából való kizárást.

Ő úgy király, hogy halála révén életadó, és ezért használják a zarándok-zsoltárt (Zsolt 118) uralkodói státusának hirdetésére (Karris 2003). Fontos rámutatni az „Izrael királya” vallási titulus és a „zsidók királya” politikai cím közötti különbségre, amelyek közül Jézus az első választotta bevonulásakor. Királysága nem evilági, de vele együtt mégis megjelent a földön. A Názáreti Jézus minden emberi uralkodásformát visszautasított és transzcendens uralomról beszélt, „Isten királyi uralmáról” (Bock 2002). Már Jeremiás meghirdette (31, 31-34), hogy az új szövetség a világi hatalomról és az intézményes erőszakról való lemondás után jön létre, és Isten országa valóban eljön a világba. Jézus a dávidi Messiásként jelent meg, de a dávidfiúság politikán túli és természetfeletti értelmet kapott. Nincsenek olyan alattvalói, akik akár a zsidók, akár mások állami berendezkedését veszélyeztetnék, tehát Jézus uralma más és nem földi természetű. Jézus kenyérszaporítása (Jn 6, 1-15) azonban azt bizonyította, hogy hatalma van a földön, ezért akarta a nép politikai értelemben királynak tenni. Ez a királyság Isten országa, amely szellemi és természetfeletti, ezért vallja meg nyíltan Pilátus előtt, hogy királynak tartja magát. A kereszt azonban mindenre rányomja a bélyegét, Jézus hitéből nem lehet politikai zavargást szervezni, mert vállalni kell a vértanúság kockázatát (Mk 8, 34-35). A kereszt titka ugyanis az, hogy a kereszténység újjászületés, amely az embert egy romolhatatlan (aphtharsia) örökségre teszi méltóvá.

Jézus működésében megjelent az egyetemes vonás, amely a kafarnaumi századosnak mondottakban (Mt 8, 10-12) és a samariai asszonnyal való beszélgetésben látható (Jn 4, 1-26). Ez a történet két aspektusból is univerzális jegyeket tükröz, egyrészt etnikai vonatkozásban, mert a samariákat pogányoknak tartották a zsidók, másrészt nemi szempontból, mert a rabbik nem álltak szóba asszonnyal. Jézus a közösségi jelleget is kiteljesítette a kánai menyegzőn és Zakeus házában, amikor a bűnösökkel evett együtt (Tomka, Goják 1993). Jézus utalt arra, hogy az emberiség nem helyhez kötött vagy nemzeti istenséghez fog imádkozni, hanem az „Atyához”, aki mindenkinek az atya. Ezért lehet egy egyetemes kiindulás alapja az Újszövetség, amelyben az Efezusi levél adja meg az egész világot átfogó Egyház teológiáját. A szigorúan vett etnikai határokat Péter lépte át a pogány Kornéliusz megtérítésével (ApCsel 10, 12-16), aminek következtében megindult a pogány misszió. A feszült helyzetet az un. „apostoli zsinat” (Gal 2, 1-10) volt hivatva tisztázni, amely elérte a törvénytől szabad pogánykereszténység gyakorlatát. Az apostoli dekrétum (ApCsel 21, 15) bizonyos kötöttségeket még meghatározott a „pogánykeresztényekre” nézve, de ezen intézkedések után megalakulhatott a hellenisztikus gyülekezet (Bultmann 1998).

Isten szuverén a cselekedetében és országának megvalósulásával új rendet vezetett be a földön, amelyben minden ember egyenlővé vált (Gnilka 1999 150.o.). Ezért a közösség könyörgő és hálaadó imaszándékaiba (Tim 2, 1) minden embert belefoglaltak pogányt, zsidót és keresztényt egyaránt. Jézuson keresztül minden nép részesévé válik Ábrahám áldásának (Gal 3, 8), és ez jelenti az emberiség

szerkezetének megváltozását, amelynek következtében megjelenik a világban az egyéni emberi méltóság tanítása. Jézus Krisztus üzenetével megérkezett Isten uralma mindenki számára, amely még a bűnösöknek is új perspektívát nyitott (Lohfink 1989 111.o.). Az irgalmas szamaritánusról szóló parabola rámutat, hogy a felebarát szeretete lerombolja az előítéleteket, amelyek egymás ellen fordítják az etnikai vagy társadalmi csoportokat (Lk 10, 25-37). A kereszténység nem magánügy, nincs Istenszeretet a felebarát szeretete nélkül (1Jn 4, 20). Krisztus követelményeit a Hegyi Beszédben (Mt 5, 21-48) írja le, amely országa „Magna Chartája” (Cserhádi, Fábíán 1975 513.o.). Az őskeresztény közösséget a felebaráti szeretet hatotta át, a gazdagok önként lemondtak javaikról, így nem voltak szűkölködők (ApCsel 4, 34). A diakónusoknak, mint külön erre a célra alapított rendnek, a napi jótékonyssággal kellett foglalkozni. Tertulianus „kegyes alapítványoknak” nevezi (Goják 1991 37.o.) azokat a keresztény gyülekezeteket, amelyek önként összeadták pénzüket és a szegényekre fordították e javakat. Az Egyház agapéval kötötte össze az eukarisztikus vacsorát, emlékezve arra, hogy Jézus, tanítványaival együtt, jól lakatott embereket és gyakorolta az alamizsnaosztást (Mt 8, 16; Jn 13, 29). Krisztus figyelmezteti a gazdagokat a különös helyzetükből fakadó szerepvállalásra (Lk 6, 24-25). Minden ember kötelessége a feleslegből a szűkölködőket támogatni (Lk 11, 41), és a rászorulókat segíteni (Mt 25, 40).

Az Újszövetségben számos erénykatalógus határozza meg az ember helyes életvitelét (Kol 3, 5-14; Ef 4, 31; 1 Tim 6, 4-11; Jak 3, 15-18; 2 Pét 1, 5-7): hit, igazság, kegyesség, önmegtartóztatás, tiszteletreméltóság, állhatatosság, ártatlanság, egyszerűség, tisztaság. Ezeket az erényeket a szeretet parancsának fényében kell értelmezni (Kol 3, 14) úgy, mint a társadalmon belüli magatartásmódot.

A II. Vatikáni Zsinat tanítása és előzményei

A konstantini fordulat az Egyház viszonyát a világi hatalmakhoz hosszú századokra meghatározta. Az uralkodók gazdaggá és hatalmassá tették az Egyházat, ugyanakkor viszonzásul arra törekedtek, hogy a maguk szolgálatába állítsák. Az Egyház beépült a Római Birodalom társadalmába, majd a feudális politikai és gazdasági rendszer részévé vált. A pre-modern társadalmak életének a vallás és az egyház természetes része volt anélkül, hogy tevékenysége elkülönült volna a gazdaság, a kultúra, a politika világától. A protestáns két-hatalom-felfogás 19. századi képviselőinél egyértelművé válik az „evilági” és a „túlvilági” elköteleződés szétválasztása, míg a katolikus gondolkodásban az örök küldetés összekapcsolódik a földi tevékenységgel.

Az antropológiai-társadalomelméleti alapelvekből tudunk kiindulni: a személyiségelvből, a szolidaritás-elvből, a szubszidiaritás és a közjó elvéből. A katolikus társadalmi tanítás fundamentuma a személy, aki egyszerre individuum

és a társadalom tagja. A személyiség bázisa, hogy az ember gondolkodó és szabad lény. Ez a szabadság biztosítja a lehetőséget az egyéni és közösségi élet teljesebbé tételére. A szolidaritás-elv szerint az egyén és a közösség ontológiailag és etikailag egyaránt egymásra irányul. A szubszidiaritás-elv a skolasztika óta az „omne agens agenda perficitur”¹⁵⁶ gondolatából bontakozott ki, vagyis az államnak át kell engednie számos feladatot az alacsonyabb szervezettségű csoportoknak.

XIII. Leó pápa *Rerum Novarum* kezdetű körlevelében mutat rá a 19. században bekövetkezett társadalmi változásokra. A technikai színvonal emelkedésével és az új termelési módszerek megjelenésével a tulajdonosok és a munkások kölcsönös viszonya megváltozott. Ez azt eredményezte, hogy a gazdagság egy kisebbség kezében halmozódott fel, míg a többség elszegényedett. Az Egyház a közjót szem előtt tartva az igazság és a méltányosság alapján kezdett el foglalkozni a munkások helyzetével. Az iparosok korábbi szervezeteit a 18. században eltörölték, és helyettük nem gondoskodtak az összefonódott gazdasági-politikai hatalommal szembeni civil védelemről. Az állam nem akart felelősséget vállalni a társadalom alsó rétegeiért, holott XIII. Leó szerint törvényes kötelessége a közjő előmozdítása. Amennyiben ez nem történik meg, megsérül az „osztó igazságosság”. A szociális jólét megjelenésére van szükség, hogy a benne részesülők jobbakká váljanak; ennek érdekében elsősorban erkölcsi mércét kell alkalmazni.

XIII. Leó szerint „a vallás és az Egyház segítsége nélkül nincs alkalmas kiút” (Goják 1991 22.o.), így hallgatásával saját kötelességét mulasztaná el. Természetesen mások közreműködését is igényli az ügy megoldása: politikusok, gazdagok, munkások. Régóta rendelkeznek a társadalmak olyan intézményekkel, amelyek javítanak a szegények helyzetén. XXIII. János *Pacem in Terris* kezdetű enciklikájában tovább fejlesztette ezt a gondolatot, és a formák sokfélesége közül azt ajánlotta, amely legalkalmasabb céljaik elérésére (Tomka, Goják 1993 167.o.). Az emberi személy méltóságának és szabadságának megvédésére, amelyre, ha az egyes ember nem tud eredményesen törekedni, közbülső társaságokat kell alakítani. A karitatív tevékenységet nem lehet pótolni az állami törvények által szervezett jótékonyssággal. „Az önfeláldozó keresztény felebaráti szeretetet semmilyen emberi erő sem pótolhatja” (Goják 1991 37.o.), mert ennek forrása Jézus Krisztus. Alkotmányos törvényekkel segítséget kell nyújtani a közbülső testületeknek, ha jogaik gyakorlásáról van szó. Az Egyház nem tartja elégségesnek, ha csak rámutat a hiányosságokra, hanem az orvosságot is adnia kell. Az emberi társadalmat a keresztényi élet és intézményei meggyógyíthatják, mert minden javak forrása és végcélja Jézus Krisztus. „Hiszen minden szervezetnek abban áll a tökéletessége, ha arra törekszik és azt az utat követi, ami végett létrehozták, olyannyira, hogy a társadalmi cselekvéseket és mozgalmakat is ugyanaz az ok szüli, amely magát

156 Minden személyt és közösséget annyira kell terhelni, és akkora teljesítményre ösztönözni, amekkorára képes.

a társadalmat szülte.” (Goják 1991 34.o.) A földi dolgokat nem hanyagolhatja el az Egyház, ezért a vagyontalanokat ki akarja emelni nyomorúságos helyzetükből. A szűkölködők támogatása nem formális jogi kötelesség, hanem a keresztény szeretet parancsa.

Ez a szociális katolicizmus időszaka, amely a probléma-felismerés, és az emberekért való felelősségvállalás kora volt. A helytelen társadalomképet kell megváltoztatni, amely az osztályharcról szól, miközben kölcsönviszonyban vannak szegények és gazdagok. A keresztény erkölcs, ha hiánytalanul érvényesülne, az élet kettős veszedelmét korlátozná: a telhetetlen birtoklási vágyat és az élvezetek hajszolását. A társadalomban olyan intézményeket kell felállítani, amelyek közelebb hozzák egymáshoz a konfliktusos osztályokat.¹⁵⁷ Kölcsönös segélyezésre alakult egyesületeket az özvegyek és árvák megsegítésére, valamint intézményeket az idősek és ifjak védelmére. A társulásoknak természetjogi alapja van, mert az emberek természetüktől fogva társas lények. Az államon belüli társulások célja az egyén java. Az államnak nincs természetéből adódó joga arra, hogy a társulásokat megakadályozza. Az állam akkor léphet fel egy egyesülettel szemben, ha az ellenkezik az erkölcsiséggel, jogszerűséggel, az állam biztonságával. XIII. Leó valószínűleg a korporációs (hivatásrendi) szerveződések tartotta a leglényegesebb formának.

A vallásos egyesületeket és a keresztény munkásszervezeteket az emberiség javára az Egyház vagy a keresztények alapították. Vallási jellegüket tekintve az Egyháznak tartoznak engedelmeskedni, és az állam nem ragadhatja magához irányításukat. A 19. század második felében több európai államban erőszakosan léptek fel ellenük a kormányok. A keresztény munkásoknak két lehetőségük volt, vagy saját társulatot alapítanak, vagy olyan társulásba lépnek be, amely veszélyezteti vallásos meggyőződésüket. Örök alaptörvényként kell szentesíteni, hogy „a munkások testületeit úgy kell szervezni és vezetni, hogy a lehető legalkalmasabb és leginkább a célra irányuló eszközöket biztosítsák; a cél pedig az, hogy az egyének a szövetkezésből testi, lelki, családi javaik lehető legnagyobb növekedését nyerjék.” (Goják 1991 62.o.) XI. Pius Quadregesimo Anno kezdetű enciklikájában számol be arról, hogy ezek a keresztények által alapított egyesületek kiváló szakmai ismeretekre oktatták tagjaikat, megtanították őket jogaik és érdekeik védelmére, az igazságosság iránti tiszteletre és együttműködésre a társadalom többi csoportjával (Tomka, Goják 1993 67.o.). A katolikusok nemcsak vallási alapú szervezeteket hoztak létre, hanem olyan semleges szervezetekhez is csatlakoztak, amelyek a méltányosság elvét vallották és tagjaiknak teljes lelkiismereti szabadságot biztosítottak. Megszorításként azonban a püspökök feltételül szabták, hogy a szakszervezetekkel párhuzamosan olyan társaságok is működjenek, amelyek

157 Az egyház tapasztalja a kapitalizmus nehézségeit, ezért kezdik meg munkájukat a Szent-Vince Egyesület és a Kolping-Egylet.

erkölcsi nevelésben részesítik tagjaikat. A munkásságon kívül a parasztság és a középosztály soraiban is virágzásnak indultak az egyesületek, amelyekben a gazdasági érdekvédelem összekapcsolódott a gondolkodásmód kifejlesztésével. Alapelvük volt, hogy a társadalom jobbá tételéhez nem elég az igazságosság betartása, hanem a szeretet segítő funkciójára is szükség van. Ebben a feladatban XI. Pius szerint az Actio Catholica politikamentes civil tevékenysége ért el sikereket.¹⁵⁸ Az egyházat a világiakban látja megtestesülni XII. Pius, aki szerint az apostolkodás teljesen a laikusoké (Haag 2006 72.o.).

XXIII. János pápa óta a körlevelek minden emberhez szólnak, és hangsúlyozzák, hogy nem létezik keresztény társadalmi vagy gazdasági rend (Tomka, Goják 1993 107.o.). A társadalomszemlélet is megváltozott: az osztályelmélet helyett-mellett a nemzetek különbözőségére, a harmadik világra, a szegény és gazdag országok konfliktusára, Kelet és Nyugat feszültségére koncentrált. Új csoportok és szervezetek alakultak a világban, amelyek már függetlenek voltak az egyes államoktól és az egész emberiség érdekeit, illetve kölcsönös kapcsolatainak ápolását szolgálták (pl. ILO). A nemzetközi vagy nemzeti alapon létrejött csoportképződések fejlődéséből rengeteg előny származott. XXIII. János azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy megsaporodtak az emberek kölcsönös viszonyait alakító és meghatározó törvények is, amely azonban nem jelentheti az egyén szabad cselekvésének korlátozását (Tomka, Goják 1993 119.o.).

A 20. század 50-es, 60-as éveiben az urbanizáció, a tömegkommunikáció fejlődése és a szocializáció együttesen sem tudta kibontakoztatni a perszonalizációt. Egyensúlyhiányok jelentkeztek a családon belül, a nemzedékek között, a nemek és a fajok tekintetében. Az együttélés következményeinek elfogadása, a közösség szolgálata és az összetartozás sokféleségének vállalása kulcskérdés lett. A keresztény embernek mindig hordania kell a keresztet, és a szeretetet az élet köznapi helyzeteiben kell gyakorolnia. Az Egyház nemcsak eszkatológikus távlatú, hanem jelen van a földön és rendelkezik a társadalmi jellegű egyesülés eszközeivel (Tomka, Goják 1993 225.o.). Az Egyház ezért a nélkülözök segítségére megfelelő intézményeket létesít. A legszorosabb összekötő kapocs lehet, mivel természeténél fogva nincs hozzákötve politikai, gazdasági és társadalmi rendszerhez. Új humanizmusnak kell születnie, amelyben az ember az embertestvérekért vállalt felelősség által értelmezi önmagát. Szükség van az egyes ember, a szabad társulások öntevékeny kezdeményezéseinek összehangolására a közhatalom törekvéseivel. Ez olyan politikai és jogi rendszer létrehozására készített, amely jobban óvja a személy közéleti jogait.

A pluralista társadalom jellegzetessége, hogy különbség van aközött, amit a keresztények csoportokban keresztény lelkiismeretük irányítását követve a

158 Magyarországon a KALOT, KALÁSZ, KIOE, Kolping, EMERICANA, Cserkészek és a Mária kongregáció is Actio Catholica országos fedőszerve alá tartozott.

saját céljukra cselekszenek, és aközött, amit az Egyház nevében cselekszenek lelkipásztoraikkal együtt. A II. Vatikáni Zsinat úgy látta, hogy az Egyháznak létesítenie kell valamilyen egyetemes szervezetet, amely előmozdítja a nemzetek közötti szociális igazságot (Tomka, Goják 1993 268.o.).

A II. Vatikáni Zsinat irányítja rá a figyelmet arra, hogy az Egyház a hierarchia mellett a világiakat is magába foglalja, és együttesen, a nyolc boldogság szellemében kell cselekedniük. A keresztény ember egész élete apostolkodás, amit nemcsak az evangélium terjesztése és mások üdvössége javára végez, hanem a társadalom és az egész emberiség jóléte érdekében. A világi ember hívő és állampolgár egy személyben, de az egyetlen keresztény lelkiismeretnek kell őt vezetnie mind a két területen. Minden apostoli tevékenységnek karitatív munkának is kell lennie, amely a szeretetből fakad. A karitatív munkának minden embert el kell érnie, aki híjával van ételnek-italnak, ruházatnak, lakásnak, gyógyszernek, munkaalkalomnak, oktatásnak vagy nélküli az emberhez méltó élet feltételeit. A szándék tisztaságát se haszonlesés, se uralomvágy ne mocskolja be. Az egyháztan alapvetően „Communio-ekkleziológia”, amely azt jelenti, hogy a hívők közösségben valósíthatják meg keresztény életüket és apostoli küldetésüket (Tomka 1999 67.o.). Az egyházközség tevékenységét ezért terjeszti ki nemzeti és nemzetközi munkaterületekre is, ezen felül az apostolkodást közösségbe, társulatba tömörülve is ellátják. Sokkal több eredményt hoz ez a forma, mintha az egyes közösségek külön-külön dolgoznának. Többféle apostolkodó társulás is van, egyesek az Egyház általános apostoli céljait tűzik ki, mások a világ rendjének Krisztus szellemével való átításán munkálkodnak, vannak olyanok is, akik az irgalmas szeretet cselekedeteivel tesznek tanúbizonyságot (Cserháti, Fábíán 1975 325.o.). A társulások nem öncélúak, hanem az Egyház evilági küldetésében teljesítenek szolgálatot. A nemzetközi katolikus szervezetek nagy hatékonysággal tudják elérni céljaikat. Az Egyházban sok olyan vállalkozás van, amelyet a világiak szabad elhatározása hoz létre, és az ő belátásuk irányít. Tanácsok segítik a laikusok különféle társulásainak kölcsönös összehangolását, úgy, hogy megmaradjon mindegyikük sajátos jellege és autonómiája. A II. Vatikáni Zsinat határozatot hozott, hogy a Szentszéknél alapítani kell egy külön titkárságot a világiak apostolkodásának szolgálatára. Fontos, hogy ebben a laikusok mozgalmi és intézményei is képviselve legyenek. Kiemelte, hogy a közös emberi értékek előmozdításáért a nem keresztényekkel is együtt kell működni különböző egyesületekben.

Hit és közéleti elkötelezettség

A II. Vatikáni Zsinat után VI. Pál *Populorum Progressio* kezdetű enciklikájával nyilvánvalóvá tette, hogy a szociális kérdés világméretűvé vált (Tomka, Goják 1993 280.o.). A Szentszék felállította az „Igazságosság és béke” bizottságát, a szegényebb

népek haladásának a megsegítésének feladatával. Ennek érdekében minden embert felszólítottak az összehangolt cselekvésre. A misszionáriusok tevékenységét ezért nemcsak templomok, hanem kórházak, menhelyek és iskolák is jelzik.¹⁵⁹ A fejlődő térségek leszakadása olyan mértékűvé vált, hogy már a csoportos kezdeményezések sem célravezetők önmagukban, ezért fontos az Egyház teljes bekapcsolódása. Ebbe a szolgálatba az államokat is be kell vonni, természetesen úgy, hogy a civil segítő szféra szabadsága megmaradjon. Egyre sürgetőbbé vált a kulturális szövetségek létrehozására is. Az emberiség kezdte belátni, hogy a nyersanyagforrások, az élethez nélkülözhetetlen javak, a bioszféra nem végtelenül kimeríthetetlen. A társadalmi cselekvés fontossága jelent meg abban a dokumentumban, amely a negatív tendenciákkal való szembenézésre hívta fel a figyelmet, mert ha ez nem következik be, a modern gazdasági és technológiai rendszer terjeszkedése az erőforrásoknak és a hatalomnak egy kicsiny csoport kezébe való koncentrálódását hozza létre (Tomka, Goják 1993 353.o.).

A globális társadalom felé tartunk, ezért a cselekvéseket azon népek felé kell fordítani, amelyeknek még tiltakozni sincs joguk. Az Egyháznak úgy kell megjelennie, hogy az Evangéliumot a szegényeknek hirdesse, és szavahihetősége ne szenvedjen csorbát. A gazdag és szegény országok Egyházainak együttműködésére van szükség. Ezt segíti elő, hogy a világiaknak az egyházi tulajdonokkal kapcsolatban nagyobb szerep jut, részt vesznek kezelésükben és a feladatok ellátásában. A nemzetközi feladatok mellett VI. Pál a nyugati társadalmak megapoliszainak szegényeire és az agráriumban tevékenykedők sanyarú életkörülményeire is felhívja a figyelmet (Tomka, Goják 1993 321.o.). A jóléti társadalom peremére szorultak helyzetét tovább rontja, hogy nem rendelkeznek érdekérvényesítő szervezetekkel (Ockerfels 1992 21.o.).

Jelentek meg szociális mozgalmak a szegények törekvéseinek autentikus szóvivőjeként a „felszabadítás teológiájának” eszközével is, de vannak ezek közt olyanok, amelyek az erőszak rendszeres alkalmazása révén ellentétben állnak az emberi személyt megillető tisztelet etikájával (Tomka, Goják 1993 419.o.). A fundamentális egyházi mozgalmakban a gazdasági és politikai kérdéseket dogmatikus hitkérdéssé stilizálták. Fegyveres harc csak végső eszközként, nyilvánvaló és tartós zsarnokság ellen alkalmazható, inkább a passzív ellenállás módszerét kell használni (Tomka, Goják 1993 474.o.). Az agresszió a béke pozitív értékeit, tehát az alapértékeket (igazságosság, szeretet, szabadság) semmisíti meg. Az 1995-ben megjelent békés célú „Kirchenvolksbegehren” mozgalom a hierarchikus egyházszervezet fellazításával akarja létrehozni a testvéries egyházat, amely flexibilisebb felépítésének köszönhetően a helyi közösségek személyesebb felelősségvállalását akarja elérni (Haag 2006 8.o.).

159 Charles Foucoult és társai tevékenysége jól jelzi ezt.

A 20. század második felében a nagyvárosok a diszkrimináció és a közömbösség melegágyai lettek. Az egyházközségek és plébániák segítségével olyan központokat hoztak létre, ahol fenn lehet tartani a csoportképződés sokszínűségét. A munkához való jog és a szakszervezeti jog elve a demokratikus államokban megkérdőjelezhetetlenné vált, de ténylegesen nem garantált a multinacionális és globális gazdaság világában. A szakszervezetek tevékenysége nem mentes a nehézségektől, ezért kell törekedniük arra, hogy közvetlen politikai érdekeknek ne legyenek kiszolgáltatva. Azok a mozgalmak, amelyek az emberi munka terén kívánnak egységet létrehozni, szükségesek lehetnek olyan társadalmi rétegek számára is, melyek korábban nem tartoztak a proletárok közé. Ilyen állapotba kerülhetnek az értelmiségi rétegek is, mert a diplomások növekvő száma miatt munkájuk iránt egyre kevesebb a kereslet. Ezen a területen is segíthetik a társadalmi feszültségek feloldását a közbülső testületek, amelyek kulturális, szociális és gazdasági célokat szolgálnak. Ezen testületek ismérve legyen a közhatalommal szembeni autonómia, a közjó igényének szolgálata és az élő közösség megléte (Tomka, Goják 1993 393.o.).

Az Egyház az új szegények felé fordul: csökkent munkaképességűek, társadalmi beilleszkedési zavarokkal küzdők, a társadalmi életen kívül rekedők kerülnek figyelmének középpontjába. A civil szférában tevékenykedőknek az igazságtalan diszkriminációt kell leküzdeniük. A keresztényeknek kötelességük részt venni a társadalom szervezésében, amelyet a felelősség és az egyenlőség igénye hat át. A társadalomkép kidolgozása nem a saját céljaik elérésével elfoglalt politikai pártokra tartozik, hanem a kulturális és vallási összetartozás alapján szerveződött csoportokat illeti meg (Tomka, Goják 1993 330.o.). Ezt erősíti fel, hogy az egyházi hivatal, a tudomány és a mozgalmak dinamikus egységet alkotnak, és közöttük munkamegosztás van. A különböző társadalmi mozgalmak is lehetnek jók és helyeselhetőek, amennyiben jogos emberi törekvéseket képviselnek.¹⁶⁰ A keresztény szervezeteknek felül kell emelkedniük partikuláris jellegzetességeiken és kifejezésre kell juttatniuk a keresztény hit konkrét követelményeit a társadalmi igazságosságalkapcsolatban. Az új egyházi bázisközösségek az evangélium ismeretét tanúsítására alakultak meg. Feladatuknak tekintik, hogy „kovászként” áthassák a polgári társadalmat, amely azonban nem azt jelenti, hogy kontratársadalmat hoznának létre.¹⁶¹ Az USA-ban nincsenek katolikus társadalmi szervezetek, ezért a marketing-stratégia módszerét alkalmazták, amikor nagyszabású párbeszédet

160 Németországban jelentős katolikus szociális mozgalmak működnek: *Katolische Arbeitnehmer - Bewegung*, *Katholiken in Wirtschaft und Verwaltung*, *Bund Katholischer Unternehmer*; míg az egész világon: *Focolare*, *Comunione e Liberazione*.

161 Magyarországon Bulány György piarista atya nevével fémjelzett Bokor közösségek ellen 1952-től letartóztatási hullám indult. A szocialista rendszer nem tudta tolerálni a fegyvisszelés megtagadását.

kezdeményeztek a társadalom tagjaival. Az amerikai püspökök a laikusokkal együtt dolgozták ki a gazdasági igazságosság követelményeit (Ockerfels 1992 34.o.).

A népek fejlődésének szolgálata, jól láthatjuk, nemcsak egyéni, hanem közösségi is, mind a nemzetek közösségének, mind az egyházi közösségeknek is feladata. A szolidaritás gyakorlatára van szükség, amely sajátos keresztény vonás, mert az ember nem csupán egy emberi lény, akinek jogai vannak és mindenkivel alapvetően egyenlő, hanem az Atya képmása (Tomka, Goják 1993 517.o.). II. János Pál pápa a nemzetközi szervezetek hatékonyságát nem tartotta elégségesnek, ezért előtérbe állította a világiak szerepét, hogy keresztény elkötelezettséggel áthassák a földi dolgokat. Ezt a munkát a világ minden nagy vallásának összefogása segítheti. II. János Pál a civil világ és az érdekképviseleti szervek erejét hangsúlyozta Centesimus Annus kezdetű enciklikájában (Tomka, Goják 1993 551.o.). Lengyelország példáját prezentálta, ahol a Szolidaritás rátalált az Egyház társadalmi tanítására, és a szocializmus bukását segítette elő. Megjelent a humán ökológia erkölcsi feltételeinek védelme az „új kapitalizmusban”, ahol az emberi környezet irreverzibilis rombolása ellen a társadalomnak kell fellépnie. Az Egyház bátorítja az öntevékeny szolgálatokat is, mert ezek a társadalmi csoportok sajátos szolidaritási rendszert hoztak létre: megakadályozzák, hogy az ember az elszemélytelenedett tömeg névtelenségébe süllyedjen. A keresztény remény semmiképpen sem egyeztethető össze azzal a beletörődéssel, mely megtérne minden igazságtalanságot, és tétlenül várna Isten országának eljövetelét. Az élő hitnek ki kell állnia a cselekvés próbáját. A hitbéli gyakorlatnak karitatív, társadalmi aktivitáshoz kell vezetnie, amennyiben komolyan vesszük Isten szeretetét és a felebaráti szeretetet.¹⁶² Ez a tanítás nemcsak a keresztény hiterkölcst tartalmazza, hanem normatív magába foglalja a természeti jog értelmi igazságait.

A természettudományok elveszítették képességüket, hogy a jobb jövő képével kecsegtessenek, a technika pedig erkölcsi ártatlanságát. A technika csodája is demitizálva lett, és az eufórikus remény átcsapott apokaliptikus félelembe. Ezeknek a félelmeknek gyakorlati és racionális eloszlásához társadalometikai mércére van szükség. C. H. Weizsäcker hívta fel a figyelmet arra, hogy „démonok lovagolják meg a technikánkat” (Békés, Kovács 1992 72.o.), amik elhomályosítják az eszmélkedést, így az emberiség elfeledkezik arról, hogy kölcsönhatásban él a természettel. II. János Pál a világi hívők társadalmi tevékenységét domborítja ki ebben az új helyzetben Christifideles Laici kezdetű apostoli buzdításában. Az Evangéliumból ismert, hogy a konkoly és a gabona együtt növekszik ugyanúgy, ahogy a történelemben is a szabadság gyakran ellentmondásos megvalósulásának lehetünk tanúi. A fizikai és erkölcsi nyomor szigeteinek felszámolásán dolgozva számos világi csoport a legszegényebbeknek szenteli magát. Ebben a korban

162 A Máltai Szeretet Szolgálat és a Magyar Karitászt ezt a kiállást tükrözi.

a plébánia elsősorban nem struktúra, terület vagy épület, hanem a keresztyén hívők cselekvő közössége (II. János Pál pápa 1990 73.o.). A plébánia a 21. század elején legyen nyitott ház mindenki számára és mindenki szolgálatára. Ezzel összefüggésben a világi hívek társulásainak új korszakáról és új formáiról beszélhetünk. Ezen csoportosulások gyakran különböznek egymástól külső formákban, működési területeken, de végcéljukat tekintve konvergálnak. Minden csoportot az inspirál, hogy az Egyház küldetésében felelősen vegyen részt Krisztus Evangéliumának továbbadásával. Ekkléziológiai okai is vannak az egyesületek, alapítványok és mozgalmak létrejöttének, amelyben az Egyház egységének jelét láthatjuk. Ezáltal lehet a csoportosulások autenticitását megítélni. A laikusok egyesülésének a következő ismérvei vannak: az életszentség, kölcsönös együttműködési készség, a katolikus hit megvallása, azonosulás az Egyház apostoli célkitűzéseivel, elkötelezettség az emberi méltóság szolgálatáért. A 20. század végén és a 21. század elején még mindig a munkanélküliség felszámolása élvez prioritást az ökológiai kérdés megoldásával egyetemben. Premisszív társadalmunkból fakadó erőszakosság áldozatai a betegek, a testi fogyatékosok, a szegények, az éhezők, a száműzöttek, az idősek, az elhagyott gyermekek és a magányosok. Nem feledkezhünk meg róla, hogy Jézus tevékenysége is legfőképp a szenvedőkhöz szólt, és azokhoz, akik segítségre vártak (II. János Pál pápa 1984 23.o.). A samaritánusról szóló példabeszéd az erkölcsi kultúra és az egyetemes emberi civilizáció egyik meghatározója lett. Az apostolkodás ennek köszönhetően karitatív tevékenységet jelent, amely történhet a keresztyén közösség kötelékén kívül is különböző civil szervezetekben. Ide tartozik a társadalom legkisebb egysége, a család védelme, társadalmi elfogadtatása, a családi életre nevelés. A családbarát szemlélet kialakítása a Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele szerint inkább a civil szervezetek, mint az állami intézmények feladata (A boldogabb családokért 1999). Ennek az igénynek felel meg például a Nagycsaládosok Országos Egyesülete, a Keresztyén Szülők Szövetsége és a Magyar Schönstatt Családok munkája.

Végezetül meg kell említenem, hogy a földünkön tevékenykedő vallási, de egyben civil indíttatású csoportok tevékenységének átláthatóságát és a kölcsönös munka lehetőségének optimalizálását több vatikáni hivatal is segíti. A Világiak Pápai Tanácsának feladata a társulások jegyzékének összeállítása, és a Keresztyén Egység Titkárságával egyetértésben annak meghatározása, milyen feltételek mellett működjenek az ökomenikus társaságok.¹⁶³

163 Az 1910-es években indult el az első szociáletikai jellegű mozgalom a Life and Work, majd az Egyházak Ökomenikus Tanácsa mozgalom.

Epilógus: Civil - de mik a gyökerek?

A Biblia és a katolikus társadalmi tanítás nem más, mint a keresztény tanítás kiterjesztése azokra a társadalmi kérdésekre, melyek a világon bárhol felmerülhetnek. A társadalmi struktúrák az üdvösség szempontjából jelentősek, ezért az egyházak nem vonulhatnak vissza a személy belső világának és erkölcsiségének magánterületére. Az Egyház társadalmi elkötelezettsége olyan formát és mértéket is ölthet, hogy az embernek az az érzése támad, mintha „szakszervezet-pótlék” lenne (pl.: Latin-Amerikában). Ebből az aspektusból is látszik, hogy az egyházak és civil szervezeteik a civil társadalomhoz tartoznak, mert legbelsőbb mozzanatuk a nyilvánosság megteremtése. A civil szervezeteknek - mint már említettem - működésük során három alapelv betartására kell törekedniük. A szolidaritásra, amely kialakítja az emberszeretetet, a szubszidiaritásra, amely a szabadság területéért felelős, valamint a közjó elvére, amelyben az igazságosság ismerhető fel. Az Igazságosság és Béke pápai Tanácsának a 2004-ben megfogalmazott kompendiumában hangsúlyozottan jelentek meg ezek az értékek (Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa 2007).

A komplementer jeleget erősíti, hogy a hit személyes ügy, amely feltételezi a kegyelmet, valamint az egyes ember szabadságát és lelkiismeretét. A szociális körlevelek a kinyilatkoztatásban található teológiai és etikai megállapításokból folyó követelményekhez mérik az adott gazdasági, társadalmi valóságot, ezért a hívő ember civil identitását is tükrözik.

Az Egyház közösségi képletben jelenik meg, amelyben nem a hierarchikus struktúra a legfőbb értékelési szempont, hanem az egyenlőség, mert benne mindenki Krisztussal van kegyelmi kapcsolatban (Cserhádi, Fábrián 1975 14.o.). Belső mivoltában azonban természet feletti organizmus, „Krisztus titokzatos teste”. A kereszténység egyidejűleg egyéni és közösségi-társadalmi program.

A kormányzatnak segítenie kell a civil társadalom erősödését, biztosítania kell szervezeteinek működési feltételeit, hogy ne jelenjen meg a társadalom újra-államosítása. A civil társadalom megteremtése elsődlegesen maguknak az embereknek és közösségeiknek erkölcsi kötelessége és gyakorlati feladata. A keresztényeknek fáradozniuk kell a szolidáris társadalom megteremtésén, mert a politikai és a gazdasági hatalom koncentrációját ez oldhatja fel. A keresztények szerepét a civil társadalomban az önkéntesség fogalma körvonalazza, mert a hiteles szolidaritás lámpásává kell válniuk az egész társadalom számára.

Tanulmányom azt tükrözi, hogy a Bibliából táplálkozó vallásos ember számára a társadalomban végbevitt közösségi jellegű cselekvés hitbéli kötelességnek tekinthető, hiszen, mint dolgozatomban rámutattam, a cselekedet gyümölcsei nélkül a hit elveszíti evilági kötelezettségét. Mindezt megerősítik a világtörténelem során megjelent vallási alapú segítő szervezetek, melyeknek száma a „népegyház” eszméjének elsorvadása után sem redukálódott.

Irodalom

- Biblia Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás (1979), Budapest, Szent István Társulat
- II. János Pál pápa (1990): *Christifideles Laici*, Budapest, Szent István Társulat
- II. János Pál pápa (1984): *Salvifici Doloris*, Budapest, Szent István Társulat
- A boldogabb családokért* (1999), Budapest, Magyar Katolikus Püspöki Kar
- A Katolikus Egyház katekizmusa* (1994), Budapest, Szent István Társulat
- Az Egyház Európában, a Szentatya, II. János Pál pápa szinodus utáni apostoli buzdítása*, <http://www.katolikus.hu/roma/Europa01.html>
- Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa* (2007): *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, Budapest, Szent István Társulat
- Békés Gellért, Kovács K. Zoltán (szerk.) (1992): *Keresztények és a demokrácia*, Róma, Katolikus Szemle
- Bock, Sebastian (2002): *A bibliai Izrael története*, Budapest, Jel Kiadó
- Bright, John (1993): *Izrael története*, Budapest, Kálvin Kiadó
- Buber, Martin (1998): *A próféták hite*, Budapest, Atlantisz Könyvkiadó
- Bultmann, Rudolf (1998): *Az Újszövetség teológiája*, Budapest, Osiris Kiadó
- Dr. Cserháti József, Dr. Fábíán Árpád (szerk.) (1975): *II. Vatikáni Zsinat tanításai*, Budapest, Szent István Társulat
- Dalton, William J., S.J. (2003): *Péter első levele*, in.: *Jeromos Bibliakommentár II., Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat
- Dillon, Richard J. (2003): *Az Apostolok cselekedetei*, in.: *Jeromos Bibliakommentár II., Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat
- Eliade, Mircea (2006): *Vallási hiedelmek és eszmék története*, Budapest, Osiris Kiadó
- Farkasfalvy Dénes (1994): *Bevezetés az újszövetségi szentírás könyveihez*, Budapest, Szent István Társulat
- Fitzmyer, Joseph A., S.J. (2003): *Levél a Rómaiaknak*, in.: *Jeromos Bibliakommentár II., Az Újszövetség könyveinek magyarázata*, Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat
- Gál Ferenc (1987): *János evangéliuma*, Budapest, Szent István Társulat
- Gellner, Ernest (2004): *A szabadság feltételei*, Typotex
- Gnilka, Joachim (1999): *Die frühen Christen*, Wien, Verlag Herder,
- Goják János (szerk.) (1991): *A társadalom keresztény alapelvei*, *Rerum Novarum XIII.* Leo pápa körlevele a munkások helyzetéről, Budapest, a KDNP kiadása

- Haag, Herbert (2006): Csak aki változik marad hű önmagához, Pannonhalma, Bencés Kiadó
- Igazságosabb és testvériesebb világot! (1996), Budapest, Magyar Katolikus Püspöki Kar
- Jagersma, Dr. H. (1991): Izráel története 1-2., Budapest
- Karris, Robert J., O.F.M. (2003): Evangélium Lukács szerint, in.: Jeromos Bibliakommentár
- II., Az Újszövetség könyveinek magyarázata, Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat
- Kuti Éva (1998): Hívjuk talán nonprofitnak ..., Budapest, Nonprofit Kutatócsoport
- Lohfink, Norbert (1989): Das Jüdische am Christentum, Wien, Verlag Herder
- Lukács László (szerk.) (1997): Az egyház mozgástereiről, Budapest, Vigilia Kiadó
- Ockerfels, Wolfgang (1992): Kis katolikus társadalomtan, Katolikus Társadalmi Akadémia
- Rad, von Gerhard (2000-2001): Az Ószövetség teológiája I-II., Budapest, Osiris Kiadó
- Rózsa Huba (2001): Üdvösségközvetítők az Ószövetségben, Budapest, Szent István Társulat
- Seligman, Adam B. (1997): A civil társadalom eszméje, Kávé Kiadó
- Szabó Máté (szerk.) (2005): Civil társadalom: elmélet és gyakorlat, Budapest, Rejtjel Kiadó
- Szabó Máté: Globális, európai és magyar civil társadalom (Tézisek),
http://trust.easyhosting.hu/hirek/civil_szabomate.doc
- Tomka Ferenc (1999): Új evangelizáció, Budapest, Szent István Társulat
- Tomka Miklós, Góják János (szerk.) (1993): Az egyház társadalmi tanítása, dokumentumok, Budapest, Szent István Társulat
- Wolff, Hans Walter (2001): Az Ószövetség antropológiája, Budapest, Harmat-Prta